

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARDA ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ KULLANIMI:
ETİK İLKELER VE UYGULAMA REHBERİ
(2024-2025 Bahar Dönemi)

Üretken Yapay Zekâ (ÜYZ), insan zekâsı gerektiren görevleri algoritmalar aracılığıyla yerine getiren ve öğrenilmiş kalıplardan yeni içerikler oluşturabilen bir yapay zekâ türüdür. Eğitim ve iş dünyasında verimliliği artırdığı gibi, akademisyenlerin ve öğrencilerin öğrenme süreçlerini desteklemesi de mümkündür. Planlama ve operasyonel işleri kolaylaştırmasının yanı sıra araştırma, yazma ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeye de katkı sağlamaktadır.

ÜYZ araçları, etik kurallar çerçevesinde ve bilimsel sorumluluk bilinciyle kullanıldığında bilimsel araştırmaların kalitesini, etkinliğini ve hızını artırabilecek güçlü araçlardır (Yükseköğretim Kurulu, 2024). Bu araçlara örnek olarak ChatGPT, Copilot, Gemini, Claude, NovelAI, Jasper AI, DALL-E, Midjourney ve Runway verilebilir. Ancak bazı durumlarda bu araçların akademik, etik ve yasal kurallara aykırı şekilde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla bu araçların bilimsel araştırmalarda kullanılmasında temel bilimsel araştırma etik ilkelerinin (Yükseköğretim Kurulu, 2025) gözetilmesi oldukça önemlidir.

Bu rehber, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yürütülen lisansüstü çalışmalarda (örneğin; dönem projeleri, lisansüstü tezler, seminerler, tez önerileri ve diğer çalışmalarda) ÜYZ araçlarının kullanımına yönelik temel ilkeleri belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Gelecekte, bu konuda yeni veya güncellenmiş politikalar yayınlanabilir ve rehber buna uygun şekilde güncellenebilir. Akademik kalite, araştırma bütünlüğü ve şeffaflık ilkelerini korumayı hedefleyen bu rehber, lisansüstü öğrenciler, dönem projesi ve tez danışmanları, tez izleme komiteleri, tez savunma jürileri ve enstitü bünyesindeki ilgili akademik birimler için rehber niteliği taşımaktadır.

ÜYZ araçlarının kullanımına ilişkin dikkat edilmesi gereken temel noktalar sekiz başlık altında özetlenmiştir:

1. Lisansüstü Çalışmalarda Sorumluluk

ÜYZ araçlarının Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Faaliyetlerinde Üretken Yapay Zekâ Kullanımına Dair Etik Rehber'de belirtilen temel etik değerler (şeffaflık, dürüstlük, özen, adalet ve saygı, gizlilik ve mahremiyetin korunması, hesap verebilirlik ve sorumluluk üstlenme, etik iklimde katkıda bulunma) çerçevesinde kullanılması yazarların sorumluluğundadır. Dolayısıyla ÜYZ araçlarının lisansüstü çalışmalarda kullanılması durumunda, elde edilen bilgilerin kontrolü ve kullanım sorumluluğu tümüyle ilgili çalışmaların yazarlarına aittir. Çünkü ÜYZ araçları sorumluluk üstlenemez ve kontrol edilemeyen veri kaynakları ile eğitilmiş modeller kullanır. Bu araçlar eksik, yanlış veya doğrulanamayan önyargılı bilgiler üretebilir. Bu nedenle, lisansüstü öğrenciler ÜYZ araçlarından elde ettikleri içerikten nihai olarak sorumlu olduklarını unutmamalıdır. Ayrıca, bu durum lisansüstü

öğrencilerin yanlış veya yanıltıcı bilgi verme, fikri mülkiyet haklarını ihlal etme, etik onayları ihlal etme veya başka akademik ve hukuki sorunlarla karşı karşıya kalmalarına neden olabilir.

2. İntihal Riski

ÜYZ araçları, fikirlerde doğru ve kesin bir şekilde atıf yapmayı zorlaştırabilecek veriler üretebilir. Ayrıca ÜYZ araçlarının kullanımı yanlış veya hatalı bilgi sağlama riski de taşımaktadır. Lisansüstü çalışmalarda sunulan bilgilerin orijinal kaynaklarını belirlemek ve bu kaynaklardan alıntı yapmak oldukça önemlidir. Ancak ÜYZ araçları tarafından sunulan bilgilerin orijinal kaynaklarını belirlemek ve alıntı yapmak mümkün değilse, bu durum intihale ve akademik suiistimale yol açabilir. Ayrıca, öğrencilerin “halüsinasyon referanslar” (sahte ve yanıltıcı referanslar) riskinin farkında olmaları gerekir. Bu durum, gerçek referansların bileşen parçalarından sahte referanslar oluşturulması eğilimi şeklinde de ortaya çıkabilir. Bu nedenle, lisansüstü öğrenciler ÜYZ araçlarından elde edilen bilgileri bilimsel kaynaklarla doğrulamalı ve doğru bir şekilde atıfta bulunmalıdır.

3. Etik ve Hukuki Sonuçlar

ÜYZ araçları, genellikle gizliliği ve telif haklarını yeterince korumamakta, veri güvenliğini yeterli düzeyde sağlamamaktadır. Bu araçlar, kullanıcıların etkileşimlerinden gelen verileri yeniden kullanabilir ve bilimsel araştırmanın özgünlüğünü riske sokabilir. Ayrıca bu durum araştırmaya katılan kişilerin, yazarların ve Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nün haklarını zedeleyebilir. Kişisel ve gizli bilgilerin bu tür araçlara yüklenmesi, hem bilimsel etik kurallara hem de yasalara uygun değildir.

4. Denetim ve İntihal Kontrolü

İntihal kontrol araçlarının gelişmesine bağlı olarak, tez yazımında ÜYZ araçlarının hangi aşamalarda ve hangi düzeyde kullanıldığı raporlanacak ve benzerlik oranı içinde hesaba katılacaktır.

5. ÜYZ Araçlarının Kullanımının Kabul Edilmesi

Yükseköğretim Kurulu’nun “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Faaliyetlerinde Yapay Zekâ Kullanımına Dair Etik Rehber” belgesinde belirtildiği üzere, ÜYZ araçlarının aşağıdaki aşamalarda kullanılması uygundur:

- Araştırmacıların kendi eğittiği modeller vasıtasıyla veri analizinde,
- Bilimsel araştırmaların çevirisinde veya dil kontrolünde,
- Metin ve görsel etiketlemede,
- Veri kalitesinin irdelenmesinde kullanılmasında.

Ancak ÜYZ araçlarının bu aşamalarda kullanılmasında şunlara dikkat etmek gerekir:

- Hazır bir ÜYZ sistemi kullanılması durumunda veri analizinin etik olmayabileceği,
- Çeviri ve dil kontrolünde son kontrolün araştırmacı tarafından yapılması gerektiği ve sorumluluğun yazara ait olduğu,
- ÜYZ araçlarının veri değerlendirmede tek başına kullanılmaması gerektiği,
- ÜYZ araçlarının kullanım amacı ve kapsamının hipotez geliştirme, tartışma, yorumlama ve uygulama gibi üst düzey beceri, deneyim ve uzmanlık gerektiren aşamaları içermemesi gerektiği unutulmamalıdır.

6. ÜYZ Araçlarının Kullanımına Dair Açıklamalar

Lisansüstü çalışmalarda ÜYZ araçları kullanılmışsa, bu durum aşağıdaki etik beyan metninde açıkça belirtilmelidir. Ayrıca her bir araç için adı, sürümü ve kullanım amacı tez metninin eklerinde yer almalı ve aşağıdaki içeriğe sahip olmalıdır:

7. Lisansüstü Çalışmalarda Danışmanın Rolü

Lisansüstü çalışmaların danışmanı, ÜYZ araçlarının kullanımını değerlendirmede lisansüstü öğrencilere yardımcı olabilir. Ancak, bu rehberle uyum sağlama sorumluluğu lisansüstü öğrencilere aittir. Danışmanlar, araçların kullanımı hakkında tavsiyelerde bulunabilirler; ancak rehberin uygulanmasından sorumlu değildirler.

8. ÜYZ Aracının Yazar Olarak Gösterilmemesi

ÜYZ araçları, yazar olarak gösterilmemelidir. Çünkü bu araçlar, oluşturulan içerikten dolayı sorumluluk üstlenemez ve telif hakkı ile lisans konularını yönetemez. Yazarlık, içerikten sorumlu olmayı, yayın izni vermeyi ve eserin bütünlüğüne dair güvence vermeyi gerektirir. Bunlar, yalnızca insanların üstlenebileceği sorumluluklar olup ÜYZ araçları bu tür görevleri yerine getiremez.

Sonuç olarak lisansüstü çalışmalar, lisansüstü öğrencilerin edindiği bakış açılarını ve bilgileri belirli bir araştırma amacı doğrultusunda uygulamaları için önemli bir fırsattır. Bu rehber çerçevesinde bilinçli ve sorumlu bir şekilde kullanılan ÜYZ araçları, araştırma sürecine faydalı bir katkı sağlayabilir; ancak kişisel bilgi ve bakış açısının yerini alamaz.

Önerilen Kaynaklar

Resmi Gazete. (2016, 7 Nisan). 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6698&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Taylor & Francis. (2025). AI policy. <https://taylorandfrancis.com/our-policies/ai-policy/>

Yükseköğretim Kurulu (2024). Yükseköğretim kurumları bilimsel araştırma ve yayın faaliyetlerinde üretken yapay zekâ kullanımına dair etik rehber. <https://www.yok.gov.tr/Documents/2024/yapay-zeka-kullanimina-dair-etik-rehber.pdf>

Yükseköğretim Kurulu (2025). *Yükseköğretim kurumları bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi*. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Kurumsal/mevzuat/bilimsel-arastirma-ve-etik-yonetmeligi.aspx>